

TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI

Doç. Dr. Muharrem ÖZDEMİR*

1. GİRİŞ

Son çeyrek asırda giderek artan oranlarda dış borçlanmaya yönelen Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) ve bunlar arasında Türkiye, önemli bir dış borçlanma ile karşı karşıyadır.

Doğal olarak bu şekilde aşırı borçlanma, her ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki meydana getirdiği gibi Türkiye ekonomisi üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin dış borç yapısını ortaya koymak ve konunun eleştirel yönünü ele alıp incelemektir.

2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE DIŞ BORÇLANMA GEREKLERİ

Gelişmekte Olan Ülkelerde (GOÜ), genellikle makina-donatım ,çeşitli ara malları ve hatta çoğu durumda hammadde ve enerji ihtiyaçları yönünden ithalata dayalı bir büyüme modeli uygulanmaktadır. Ülke kaynaklarının bu şekilde önemli bir kısmının dış borç ödemeleri yoluyla dış ülkelere transferi ,sonuç olarak ekonomide büyümeyi sağlamada gerekli olan kaynakların açık bir şekilde azalacağını ortaya koymaktadır.

GOÜ'nin , borçlarını ödeme kasdıyla dış ticaret fazlalığı oluşturabilmesi , çoğu kez bu ülkelerin ithal girdilerini kısmaları ile mümkün olabilmektedir. İthalatın kısılması ve bu yolla dış ticaret fazlalığının oluşturulması yaklaşımı ise, uygulamada pek geçerli olmamaktadır. Çünkü, ihracat fazlalığı esasen ancak üretim artışı ile sağlanabilmektedir. Üretim artışı ise ithalatı kısmayı değil, aksine daha fazla ithalatı gerektirmektedir. Başka bir deyişle, GOÜ'de, ekonominin makina- donatım, ara malı ve hammaddelerde dışa bağımlılığı sürdüğü sürece ithalatı kısma, büyümeyi yavaşlatma yada durdurma anlamına gelmektedir.

İthalatın kısılması yoluyla üretim için gerekli girdilerin ithal edilememesi ise, ekonominin bazı alt kesimlerinde üretimin gerilemesi veya durmasına neden olabilmektedir.

İthalatın kısılması dağilde , ihracatın artırılması yoluna gidildiğinde bu kez ,

önceleri yurt içinde tüketilen bazı malların dışarıya satılması gündeme gelmekte ve ve bu durum ihraç edilen malların ülke içinde arzının azalmasına ve dolayısıyla fiyatların yükselmesine neden olmaktadır.

Borçların ödenmesi zorunluluğu ihracat sektörüne büyük bir önem vermeyi gerektirdiğinden , ülke kaynaklarının önemli bir kısmı bu kesime tahsis edilmektedir. Böylelikle iç pazara yönelik üretim kısılmakta, krediler daha çok ihracatçı kesimi özen-dirmek amacı ile kullanılmaktadır. Böyle bir davranışın sonucu olarak ,dış dengenin sağlanması pahasına iç dengeler ihmal edilmektedir. Kısaca , GOÜ ' de hem ihracatın artırılması hemde ithalatın kısılması şeklinde izlenen yol, yoksulluğu arttırmakta ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere dış borç ödemeleri, GOÜ'ler safında yer alan ülkemiz ekonomisini de olumsuz yönde etkilemekte, ülkede döviz fiyatlarının artış göstermesiyle birlikte yatırımlar daralmakta ,yatırımların daralması ise işsizlik pahalılık ve enflasyonu da beraberinde getirmekte ve ülke sosyal çalkantılara doğru yol almaktadır.

3 . TÜRKİYE ' NİN DIŞ BORÇ YAPISI

Borçlanma sürecine giren GOÜ'de , sık olarak yeniden borçlanma bir zorunluluk haline gelebilmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, bir ülkenin 20 yıl vadeli ve %10 faizle her yıl 1000 dolar borçlanması halinde , sekizinci yıldan itibaren alacağı yeni kredilerin anapara ve faiz ödemelerini karşılayamayacağı hesaplamalarla ortaya konulmuştur. GOÜ tarafından alınan dış borçlar verimli kullanılmadığı , başka bir deyişle bu krediler, daha önce alınan dış borçların anapara ve faiz ödemelerini karşılamak için kullanıldığı takdirde, yoksullardan zenginlere doğru bir kaynak aktarımı meydana gelmektedir. Bir ülkeye giren yabancı kaynakların (yeni açılan krediler, yabancı sermaye yatırımları v.b. gibi), daha önceki borçların faiz ve anapara ödemeleri ile kâr aktarımlarından büyük olduğu durumlarda "net sermaye girişi" ,tersine du-

* SAÜ İİBF Maliye Bölümü Başkanı

rumlarda ise "dışarıya net sermaye aktarımı" söz konusudur. Kaynak aktarımına ait rakamların bir ülke için anlam taşınması, bu değerlerin o ülkenin milli geliri içindeki payına bağlıdır. Ancak bu tür bir karşılaştırma ,kaynak aktarımının gerçek niteliği hakkında bizlere bir bilgi sağlayabilir.

Dış borç/ GSMH Oranı açısından Türkiye ekonomisine bakıldığında , daha önce de kısmen belirtildiği gibi , ortada pek iç açıcı bir tablonun olmadığı görülmektedir.

Son 5-6 yıllık bir dönem göz önüne alındığında devletin resmi kurumlarınca açıklanan dış borçlara ait bazı rakamlar, Türkiye'nin dış borçlarının yapısı hakkında bizlere bir fikir verebilir.

i. 1993 yılı sonu itibariyle dış borç göstergelerinin 1988 dönemine oranla daha iyiye doğru bir gelişme gösterdiği saptanmıştır. Nitekim, dış borçların GSMH içindeki payı 1993 'te %40,6 düzeyinde iken bu oran 1988 de %44,4 olarak hesaplanmıştı. Ancak 1994 rakamlarının sonuçları alınmaya başlandığında, rakamlardaki iyiye doğru olan bu gelişmenin tamamen tersine sonuçlar vereceği görülecektir. Gerçektende Türkiye 1994 yılında aşırı bir borçlanmaya gitmiştir.

ii. 1989 yılında gerilemeye başlayan Dış Borç/ GSMH Oranı , 1989 da %38,3 , 1990 da %32,7, 1991 de %34,3 ve 1992 de ise bu oran %36,2 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılı sonrasında giderek bir artış eğilimine giren bu oran, dış borçlanmanın GSMH üzerinde çok olumlu bir katkıda bulunmadığını, tersine Türkiye Ekonomisi'nde dış borç yükünün arttığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, alınan dış kredi ve yardımların , ülkenin üretim kapasitesini arttırmaktan çok cari işlemler dengesi açığının kapatılmasında ve biriken dış borç anapara ve faizlerinin ödenmesinde kullanıldığı söylenebilir. Keza, 1993-

94 dönemlerinde de bu oranın bir hayli yüksek olarak gerçekleşeceği beklenmektedir.

iii.Türkiye'nin dış borç ödemesinin GSMH'ya oranı giderek gerilemiştir. 1988 yılında Dış Borç Ödemelerinin GSMH'ya Oranı %7.3 iken bu oran 1993 yılında giderek gerileyerek %4,8'e kadar düşmüştür. Keza, Dış Borç Servisinin GSMH'ya Oranı 1989 yılında %6,4 , 1990 yılında %4,8 , 1991 yılında %5,1 ve 1992 yılında %5,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

iv.Uluslararası kuruluşlardan sağlanan borçların orta ve uzun vadeli borçlara oranı ise, 1987 den bu yana en düşük düzeye inmiştir. Orta ve uzun vadeli borçlar içindeki uluslararası kuruluşlardan sağlanan borç payı 1987 de %29,9 , 1988 de %24,3 , 1990 da %24,2 , 1991 de %24,3 , 1992 de %21,3 iken 1993 te bu oran %17,8'e kadar düşmüştür.

Türkiye'nin dış borçlarıyla yakından ilgili olan bir başka incelenmesi gereken konu ise; İç Borçlanma'dır. Ülkenin mâli kaynaklarının önemli bir kısmının borç ödemeleri yoluyla dışarıya aktarılması sonucu cari harcamalar için rotaya çıkan kaynak açığı genellikle iç borçlanma yoluyla kapatılma yoluna gidilmektedir. Bu durumdan dolayı iç borçlanma , dış borçlanmanın bir uzantısı olarak görülebilir.

Türkiye'de iç borçlanma , son yılların en fazla başvurulan para politikası araçlarından biridir. Özellikle net dış borçlanmanın "Negatif Bakiye" verdiği yıllarda, iç borçlanma miktarında görülen artışlar , ülkemizde iç borçlanmanın aslında dış borçlanmanın bir uzantısı olduğunu ve dışa kaynak aktarımı sonucunda içte oluşan kaynak açığının iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tablo bu bağıntıyı açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. (Tablo-1.)

Tablo-1: Kamu Borçları	1987	1990	1992
Toplam İç Borçlar(Milyar TL)	17,218	57,180	93,642
Toplam Dış Borçlar(Milyon Dolar)	38,304	49,035	56,075
Net Dış Borçlanma	319	-250	-327
Net İç Borçlanma	148	514	476

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası 1992 Yıllık Raporu

4. SONUÇ

Sonuç olarak "Türkiye'nin Dış Borçları" hakkında şunları söylemek mümkündür :

Türkiye, yukarıda açıklanan rakamlardan da anlaşılacağı üzere, özellikle son beş yılda , dış borçlanmasını arttırarak sürdürmüştür. Daha henüz 1994 yılının sonuçları

Öneri, C.1, S.2

alınmamıştır. Tahmini rakamlara göre, Türkiye'nin dış borçları toplamının 70 milyar Dolar civarında gerçekleşeceği beklenmektedir. Çünkü, şu ana kadar elde edilen sonuçlar ve bazı istatistikler bu eğilimi ortaya koymaktadır.

Bu durum, özellikle 1994 yılı başında, Türkiye'nin 2 kez kredi notunun düşürülmesinden sonra, ülkemizi dış borç bulmada zorlanan bir konuma getirmiştir. Türkiye'nin yaklaşan dış ödemeleri kapıdadır ve Türkiye 4,5 milyar Dolarlık bir dış borcu 1994 yılı sonuna kadar bulmak durumundadır. Kısaca Türkiye, eski borçlarını yeni borç bulmak suretiyle ödemeye

çalışan "Aşırı Borçlu" bir ülke konumuna gelmiştir. Keza Türkiye, 1995 yılının ilk aylarında en 1994 de ödeyeceği kadar dış borç bulmalıdır. Aksi halde çok büyük sosyal sıkıntılarla karşı karşıya kalınacaktır. Uluslararası Finans Kuruluşları ile yapılan temaslar sonucunda taze dış kredi imkanları şimdilik az da olsa bir geçici rahatlama sağlansa bile, bu dış borç krizinin etkilerinin en az bir yıl daha sürebileceği yetkililerce ifade edilmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. BAŞKAYA, Fikret, " Borç Krizi Üzerine Bir Deneme " Birlik Yay. Ankara-1986
2. MİNİBAŞ, Türkel, " Gelişmekte olan Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye ", İstanbul - 1989
3. ÖNENTÜRK, Pınar, " Dış Borçlanma ve Borç Ödeme Kapasitesi", Maliye Dergisi - 1979
4. ZİLLİOĞLU, O.N. " Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Borç Sorunu", Anadolu Üni. İ.İ.B.F. Yayınları, N.17, Eskişehir-1984
5. DİE, 1993 YILLIĞI
6. BAŞBAKANLIK H D T M, Dış Borç Bültenleri, 1993
7. T.C. MERKEZ BANKASI, 1993 Yıllık Ekonomik Raporu

